

FAXRIDDIN AR-ROZIY IJODIDA AXLOQ VA NAFS TARBIYASI MASALALARIGA ILMIY-PEDAGOGIK YONDASHUVLAR

Allamberganov To‘lqin Hamidovich

Osiyo Xalqaro Universiteti.

Pedagogika mutaxassisligi 1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Faxriddin ar-Roziy o‘zining ilmiy-pedagogik faoliyatida axloq va nafs tarbiyasi masalalariga alohida e’tibor qaratgan buyuk mutafakkir sifatida tanilgan. Uning asarlarida insonning ruhiy va axloqiy kamoloti, nafsning poklanishi va tarbiyasi muhim mavzular sifatida keng yoritilgan. Ar-Roziy axloqiy tarbiya jarayonini nafaqat shaxsiy, balki ijtimoiy hayotning ajralmas qismi deb hisoblagan va bu yo‘nalishda chuqur ilmiy-pedagogik yondashuvlarni ilgari surgan. Uning qarashlarida axloqiy tarbiya inson hayotining barcha jabhalariga ta’sir ko‘rsatadi va shaxsning jamiyatdagi o‘rnini belgilaydi. Shu sababli, axloqiy qadriyatlarni shakllantirish va nafsni tarbiyalash muhim vazifa sifatida ko‘riladi.

Kalit so‘zlar: nafs, tarbiya, axloqiy qadriyatlar, ilmiy-pedagogik yondashuv, axloqiy tarbiya, axloqiy fazilatlar, nafsning poklanishi.

Ar-Roziy axloqiy tarbiyaning asosiy maqsadi sifatida insonning ichki dunyosini poklash, uning nafsini boshqarish va yuksak axloqiy fazilatlarni shakllantirishni ko‘radi. U nafsni insonning ichki kuchi, lekin ayni paytda uni boshqarish zarur bo‘lgan murakkab tizim sifatida talqin qiladi. Nafsning turli qatlamlari va xususiyatlarini tahlil qilgan holda, ar-Roziy uning yomon tomonlarini jilovlash va yaxshi tomonlarini rivojlantirish yo‘llarini ko‘rsatadi. Shu nuqtai nazardan, nafs tarbiyasi nafaqat shaxsning o‘ziga, balki jamiyatga ham foyda keltiradigan muhim jarayon hisoblanadi. Bu yondashuv nafsni faqat yomon tomonlari bilan emas, balki uning ijobiy fazilatlari bilan ham qarashni ta’minlaydi. Nafsning ijobiy tomonlarini rivojlantirish orqali inson o‘zini yanada mukammal shakllantirishi mumkin. Ilmiy-pedagogik yondashuvlar nuqtai nazaridan, ar-Roziy tarbiyani tizimli va bosqichma-bosqich amalga oshirishni taklif etadi. U ta’lim jarayonida nafsni tarbiyalash uchun ma’rifat, bilim va amaliyotni uyg‘unlashtirish zarurligini ta’kidlaydi. Bu jarayonda o‘qituvchi va tarbiyachi muhim rol o‘ynaydi, chunki u nafsning salbiy tomonlarini aniqlab, ularni bartaraf etish uchun maxsus metodlar qo‘llashi kerak. Ar-Roziy ta’lim va tarbiyaning nazariy asoslarini yaratgan holda, ularni amaliyotga tatbiq etishda ham katta yutuqlarga erishgan. Uning pedagogik yondashuvi shaxsning ichki dunyosini chuqur anglashga asoslangan bo‘lib, bu orqali tarbiyachi nafsni boshqarishning samarali usullarini ishlab chiqadi. Shu bilan birga, ar-Roziy tarbiyani faqat bilim berish jarayoni sifatida emas, balki shaxsni shakllantirish jarayoni sifatida ko‘radi.[1]

Axloqiy tarbiyaning samarali bo'lishi uchun ar-Roziy nafsni to'g'ri yo'naltirish, uning istak va ehtiyojlarini boshqarish muhimligini ta'kidlaydi. U nafsning o'ziga xos fazilatlarini hisobga olgan holda, uni tarbiyalashda shaxsning ichki ehtiyojlari va tashqi muhit o'rtasidagi muvozanatni saqlash zarurligini ko'rsatadi. Bu yondashuv tarbiyalanuvchining o'z-o'zini anglashiga, o'zini boshqarish qobiliyatining rivojlanishiga xizmat qiladi. Ar-Roziy nafsni boshqarish jarayonida insonning ichki intilishlari va tashqi ta'sirlar o'rtasida uyg'unlik yaratishni maqsad qilgan. Bu esa nafsni tarbiyalashda muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Shu tariqa, tarbiyalanuvchi o'z nafsini boshqarishni o'rganib, ijtimoiy hayotda muvaffaqiyatli va axloqan pok bo'lishga intiladi.[2]

Ar-Roziy nafs tarbiyasida ijtimoiy muhitning ta'sirini ham e'tibordan chetda qoldirmaydi. U ijtimoiy muhitning axloqiy qadriyatlarni shakllantirishdagi ahamiyatini yuqori baholaydi va shaxsning axloqiy kamolotiga erishishida oila, maktab va jamiyatning birgalikdagi ta'sirini ko'rsatadi. Shu bilan birga, u tarbiyaviy jarayonda namuna ko'rsatish, o'rnak bo'lishning ahamiyatini ta'kidlaydi, chunki insonning axloqiy fazilatlarini ko'pincha atrofdagilarning xatti-harakatlari orqali shakllanadi. Ar-Roziy o'z asarlarida tarbiyachilar va ota-onalarga o'zlarining axloqiy fazilatlarini bilan bolalarga namuna bo'lishning zarurligini ko'rsatadi. Bu esa shaxsning axloqiy rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. Ijtimoiy muhitning ta'siri orqali insonning nafs tarbiyasi yanada samarali bo'ladi.[3]

Ar-Roziy nafsni tarbiyalashda ruhiy va axloqiy muvozanatni saqlashga alohida e'tibor beradi. U ruhiy holatning nafs tarbiyasidagi o'rni va ahamiyatini o'rganib, insonning ichki dunyosidagi muvozanatni saqlash zarurligini ta'kidlaydi. Ruhiy muvozanat nafsning salbiy tomonlarini jilovlashda va ijobiy sifatlarni rivojlantirishda asosiy omil hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, ar-Roziy nafs tarbiyasini faqat tashqi omillar bilan cheklab qolmay, uning ichki ruhiy holatini ham hisobga olgan holda yondashadi. U ruhiy muvozanatni saqlash uchun ma'naviy va axloqiy qadriyatlarni rivojlantirish zarurligini ta'kidlaydi. Bu yondashuv insonning ichki dunyosini to'liq anglash va uni tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega.[4]

Ar-Roziy ta'lim jarayonida nafs tarbiyasining metod va usullarini ham batafsil tahlil qiladi. U ta'limda o'quvchilarning nafsini tarbiyalash uchun mantiqiy fikrlash, o'zini tahlil qilish va o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirish zarurligini ta'kidlaydi. Ar-Roziy, shuningdek, axloqiy tarbiyada sabr-toqat, halollik, adolat kabi fazilatlarini shakllantirishning muhimligini ko'rsatadi. Bu fazilatlar nafsning salbiy istaklarini bostirish va ijobiy fazilatlarini kuchaytirishda asosiy vosita sifatida xizmat qiladi. U ta'lim jarayonida o'quvchilarga nafsning turli holatlarini anglash va o'zini boshqarish usullarini o'rgatishni tavsiya qiladi. Bu esa nafs tarbiyasining samaradorligini oshiradi va shaxsning axloqiy kamolotiga xizmat qiladi. Axloq va nafs tarbiyasi masalalarida ar-Roziy ilmiy-pedagogik yondashuvlarni nafaqat nazariy

darajada, balki amaliyotda ham qo'llashga harakat qilgan. Uning ta'lim tizimida o'quvchilarning axloqiy kamolotini ta'minlash uchun maxsus dasturlar va metodikalar ishlab chiqilgan. Bu dasturlar nafsnı tarbiyalash jarayonida individual yondashuvni, shaxsning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olishni ta'minlaydi. Shu bilan birga, ar-Roziy tarbiyada doimiy monitoring va baholash tizimini joriy etishni taklif qiladi, bu esa tarbiyaviy jarayonning samaradorligini oshirishga yordam beradi. Uning pedagogik tizimi shaxsning axloqiy rivojlanishini muntazam ravishda kuzatish va unga mos ravishda tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishni o'z ichiga oladi. Bu yondashuv zamonaviy ta'lim tizimlarida ham keng qo'llanilishi mumkin.[5]

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, Faxriddin ar-Roziy ijodida axloq va nafs tarbiyasi masalalari ilmiy-pedagogik yondashuvlar nuqtai nazaridan chuqur va keng qamrovli o'rganilgan. U nafsnı insonning ichki kuchi sifatida ko'rib, uni boshqarish va tarbiyalashning muhimligini ta'kidlaydi. Ar-Roziy nafs tarbiyasini tizimli, bosqichma-bosqich va individual yondashuv asosida amalga oshirish zarurligini ko'rsatadi. Uning ta'lim va tarbiya jarayonidagi metod va usullari bugungi kunda ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan. Ar-Roziy ijodi nafs va axloq tarbiyasida ilmiy asoslangan pedagogik yondashuvlarni shakllantirishda muhim manba hisoblanadi va zamonaviy ta'lim tizimida qo'llanilishi mumkin. Uning ta'limdagi axloqiy qadriyatlarni rivojlantirishga oid g'oyalari yosh avlodni tarbiyalashda, ularni jamiyatga foydali insonlar sifatida shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli, ar-Roziy ilmiy-pedagogik merosi nafaqat tarixiy ahamiyatga ega, balki bugungi kun ta'lim tizimida ham o'z o'rnini topadi va rivojlanishda davom etadi. Uning asarlari va pedagogik qarashlari axloqiy tarbiya va nafsnı boshqarish masalalarida chuqur ilmiy asos yaratganligi bilan ajralib turadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Axmedov, O. (2019). "Faxriddin ar-Roziy va axloqiy tarbiya muammolari". Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti Nashriyoti.
2. Karimova, M. (2020). "Nafs tarbiyasi va pedagogik yondashuvlar". Toshkent: Pedagogika va Psixologiya Instituti.
3. Islomov, S. (2018). "Faxriddin ar-Roziy ijodida axloqiy qadriyatlar". Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti Nashriyoti.
4. Tursunov, J. (2021). "Ilmiy-pedagogik asosda nafs tarbiyasi". Toshkent: Ilmiy Nashrlar.
5. Qodirov, B. (2017). "Axloq va tarbiya: Faxriddin ar-Roziy qarashlari". Buxoro: Buxoro Davlat Pedagogika Instituti.
6. Mirzaeva, N. (2022). "Axloqiy tarbiya va nafsnı boshqarish metodlari". Toshkent: O'zbekiston Fanlar Akademiyasi Nashriyoti.
7. Saidova, D. (2020). "Faxriddin ar-Roziy va zamonaviy pedagogik yondashuvlar". Toshkent: O'zbekiston Milliy Kutubxonasi Nashriyoti.